

ของฝากจากพระเทพญาณโมลี

วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี

พระบรมราโชบายมาตรฐาน รัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้เหตุการณ์ความเป็นไปของโลก พระองค์ทรงเป็นอัจฉริยะทั้งในทางการเมือง ศาสนา วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และภาษาศาสตร์ ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงกิจการในด้านต่าง ๆ ตามแบบอย่างอารยธรรมตะวันตกเป็นครั้งแรก ทางด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดี พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมากหลายประเภทหลายภาษา อาทิ ไทย มลฑล อังกฤษ และสันสกฤต พระราชนิพนธ์ที่เป็นภาษาไทยส่วนใหญ่เป็นร้อยแก้วที่สำคัญได้แก่ ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย พระราชหัตถเลขา และหนังสือที่ออกเป็นทางราชการคือ หมายประกาศต่าง ๆ ประกาศที่ออกไปในรัชกาลนี้ มีเป็นจำนวนมาก บางฉบับก็มีผลใช้บังคับได้เช่นเดียวกับกฎหมาย และบางฉบับก็เป็นเพียงประกาศพระราชนิยม พระบรมราโชวาท แนะนำคำเตือนเพื่อความสงบเรียบร้อย และความผาสุกของประชาชนพลเมืองของพระองค์

เหรียญสมัยรัชกาลที่ ๔

ต่อมากรรมการหอสมุดฯ ได้พยายามรวบรวมประกาศที่ออกในรัชกาลที่ ๔ มาตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือชริตญาณบ้าง เมื่อรวบรวมสำนวนประกาศได้กว่า ๔๐๐ เรื่อง คือประกาศที่ออกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๘๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ แล้ว ได้จัดออกตีพิมพ์เผยแพร่โดยให้ชื่อว่า “หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔” จัดแบ่งพิมพ์ออกเผยแพร่เป็น ๘ ภาค เนื่องด้วยเป็นหนังสือสำคัญที่ให้ความรู้ทั้งในด้าน อักษรศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และอื่น ๆ ทั้งยังเป็นหลักฐานให้ได้ทราบถึงธรรมเนียมประเพณี และสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทย ส่วนในด้านสำนวนโวหาร ก็จัดได้ว่าเป็น

ความเรียงที่มีเนื้อความชัดเจนถือเป็นแบบฉบับของร้อยแก้วที่ดีได้ดังพระบรมราชโองการ

ประกาศใช้กะแปะอัฐและ
โสฬส
ที่สร้างขึ้นใหม่
ณ วันจันทร์ เดือน ๑๐
ขึ้นค่ำ ปีมะ

มีพระบรมราชโองการมานับจตุรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ท่านทั้งหลายชายหญิงใหญ่น้อยในพระนครนอกพระนครทั้งปวงทั่วทั้งพระราชอาณาเขต ให้ทราบทั่วกัน โดยความที่ประกาศชี้แจงมาบัดนี้ แต่ก่อนมาในบ้านเมืองไทยลาว ฯลฯ เหล่านี้ นานมาแล้วแต่

โบราณ ราชการใช้หอยอย่างหนึ่ง
เรียกว่าเบี้ยมาแตกออกไปจากเงิน
ปลีกล้อจ่ายขายแลกแก่กันอยู่ดังเช่น
รูเช่นเห็นด้วยกันนั้นก็โดยประมาณ
พระราชกำหนดกฎหมายโบราณ
ว่าให้คิดเบี้ย ๘๐๐ ต่อเฟื้อง แต่คำ
โบราณก็เล่าว่า ครั้งกรุงเก่าราษฎร
ซื้อขายและเปลี่ยนเบี้ย ๘๐๐ ต่อ
เฟื้องจริง ครั้นยกบ้านย้ายเมืองมา
ตั้งกรุงเทพมหานคร อยู่ในส่วนนี้
หอยเบี้ยสาบสูญมีน้อยไป เงินเฟื้อง
หนึ่งแตกเป็นเบี้ยได้แต่เพียง ๒๐๐
คนที่เที่ยวไปมา มาเห็นเบี้ยคกที่
ไหนเบี้ยหนึ่งสองเบี้ยก็เก็บ เมื่อมีผู้
ศรัทธาไปรับเบี้ยให้เป็นทานก็กลุ่ม
รวมแบ่งชิงกัน ลูกค้านต่างประเทศเห็น
ว่ามีผู้ต้องการเบี้ยมาก ก็เก็บหอย
อย่างนั้นในทะเลใส่กระสอบเข้ามา
ซื้อขายทุกปี เบี้ยก็มากขึ้น ราษฎร
ซื้อขายแตกเป็นปลีกล้อจากเงินเฟื้อง
มากขึ้นไปเป็น ๒๒๕ ต่อเฟื้อง
แล้วขึ้นไป ๕๐๐ ต่อเฟื้อง แล้วขึ้นไป
ไปอีก ๘๐๐ ต่อเฟื้อง เมื่อเบี้ยยัง
แพงอยู่ไม่ถึง ๘๐๐ ต่อเฟื้องนั้น
คนสูงอายุเป็นอันมากบ่นว่าบ้าน
เมืองเราเดี๋ยวนี้ขัดสน เงินเฟื้องแตก
เบี้ยได้ไม่ถึง ๘๐๐ เหมือนเมื่อครั้ง
กรุงเก่า ครั้นเมื่อเบี้ยขึ้นถึง ๘๐๐
ต่อเฟื้องแล้ว ท่านทั้งปวงที่รู้พระ
ราชกำหนดกฎหมายและกาลโบ
ราณก็ขึ้นชมยินดีว่าบัดนี้บ้านเมือง
สมบูรณ์ขึ้น จนเบี้ยขึ้นไปจนถึง
๘๐๐ ต่อเฟื้อง ต้องตามกฎหมาย
เหมือนอย่างแต่ก่อน ครั้นลูกค้านำ
หอยที่เรียกว่า เบี้ยมาขายมากขึ้น
ไป ราคาเบี้ยก็ถูกมากไป ถึง ๑๐๐๐
ต่อเฟื้อง ๑๒๐๐-๑๓๐๐ ต่อเฟื้อง
ก็เมื่อเบี้ยถูกมากไปกว่า ๘๐๐
ต่อเฟื้องก็ดี เบี้ยแพงไม่ถึง ๘๐๐

ก็ดี การคิดเบี้ยปรับใหม่ในการพิ
พากษาความตามพระราชกำหนด
กฎหมาย ก็คงคิดเบี้ย ๘๐๐ ต่อเฟื้อง
ขึ้นเสมออยู่ไม่ยกย้าย ทั้งในกรุง
เทพมหานครและหัวเมือง ก็เมื่อเวลา
เบี้ย ๑๐๐๐-๑๒๐๐ และ ๑๓๐๐
ต่อเฟื้องนั้น มีผู้บ่นว่าแต่ก่อนมี
เบี้ย ๕ เบี้ย ๑๐ เบี้ย ก็ซื้อของกินได้
อ้อมหนึ่ง บัดนี้มีถึง ๑๐๐ เบี้ย ซื้อ
ของกินก็ไม่ใคร่จะได้เต็มอ้อม ของ
แพงไปกว่าจะซื้อกินได้ ต้องทน
แสบท้องจนบ่อยนาน ในบ่อนถั่วย่อย
เมื่อเวลาเบี้ยแพงนับเบี้ยแพงถั่วถักัน
ครั้นเวลาเบี้ยถูกก็จกร้านที่จะนับ
เอาชามดวงแดงถั่วถักันบ้าง บอกเบี้ย
ละ ๑๐๐ เบี้ยละ ๕๐ แพงถั่วถักันเป็น
คะแนนบ้าง ก็ในแผ่นดินปัจจุบันนี้
ลูกค้านำของสิ่งอื่นมาค้าขายเสีย
มาก ไม่เก็บเบี้ยมาเบี้ยเก่าแตกคก
หกหายไป สาบสูญไป ราคาเบี้ย
ลดลงมา จนบัดนี้คง ๘๐๐ ต่อเฟื้อง
เหมือนอย่างที่ว่าในกฎหมาย ก็เมื่อ
ราคาเบี้ยได้ดังกฎหมายที่คิดเบี้ย
ปรับอยู่ดังนี้ นักปราชญ์ที่ถือกฎ
หมายก็เห็นว่าเป็นดีอยู่แล้ว แต่คน
บางพวกก็ยังบ่นว่าเอาเงินไปแตก
เบี้ย บัดนี้ได้น้อยไปก็ค้านของคน
ที่ไม่คิดหน้าคิดหลังนั้นไม่เป็นประมาณ
เมื่อเบี้ยมากก็บ่นว่ามาก ลำบาก
ที่ต้องนับซื้อขายกันเข้าไป มีเบี้ย
น้อยก็ซื้อของให้อ้อมท้องไม่ได้ ครั้น
เมื่อเบี้ยแพงขึ้นก็กลับแล้วว่าเงินปลีกล้อ
ไปแตกเบี้ยได้น้อยไป ราษฎรบ่นทั้ง
เมื่อเบี้ยมาก เบี้ยน้อย เบี้ยถูก เบี้ย
แพง ดังนี้ จะเอาเป็นประมาณมิได้
จะว่าเป็นหลักหลายแล้ว ถ้าเบี้ย
เป็น ๘๐๐ ต่อเฟื้อง ต้องตามกฎหมาย
นั้นเป็นดี ถ้าสับไปลายหน้า
แค่นี้ ถ้าว่าไม่มีลูกค้านอกประเทศ

นำเบี้ยมาขายมากขึ้น ก็เห็นว่า
เบี้ยจะแพงขึ้น เฟื้องหนึ่งไม่ได้ถึง
๘๐๐ และค่าคนที่บ่นว่าเบี้ยมากต้อง
นับข้าวอยู่ลำบากในการเสียเวลานั้น
ก็ควรจะเห็นชอบด้วยบ้างอยู่ บัดนี้
ในกรุงเทพมหานครคิดประกอบ
การรถไฟ ทำกะแปะดีบุก ผสมด้วย
ทองแดงและดีบุกดำ ทำให้แข็งกว่า
ดีบุกธรรมดา มีพื้นเกลี้ยงเกลาคีและ
ลวดลายเรียบร้อย หน้าหนึ่งมีตรา
จักรรูปช้างอยู่กลาง มีอักษรไทย
บอกประมาณอยู่ข้างบน เลขและอัก
ษรอังกฤษบอกประมาณกระหนาบ
อยู่สองข้าง มีอักษรจีนบอกประมาณ
อยู่ข้างล่าง เพื่อให้รู้ง่ายทั้งสามภาษา
ซึ่งเป็นจำพวกขายค้าโตใหญ่ได้รู้
เสมอกัน หน้าหนึ่งมีตราประจำ
ปัจจุบันนี้ เพื่อจะให้รู้ว่า เป็นของ
เกิดขึ้นในแผ่นดินปัจจุบันนี้ทุกแผ่น
กะแปะอย่างไรไม่มีสองขนาด เพื่อ
ให้ใช้แทนเบี้ยร้อยและเบี้ยห้าสิบ
ในเมื่อเบี้ย ๘๐๐ ต่อเฟื้องตาม
พระราชกำหนดกฎหมาย ราษฎรจะ
ได้ซื้อขายกันง่าย ๆ ไม่ช้าต้องเสีย
เวลานั่งนับเบี้ยอยู่อย่างแต่ก่อน
กะแปะอย่างใหญ่ซึ่งมีรูไว้ใช้แทน
เบี้ยร้อย แปะกะแปะเป็นเฟื้องให้
เรียกว่าอัฐ นับกันว่าอัฐหนึ่งสองอัฐ
ขึ้นไป จนแปดอัฐเป็นเฟื้อง กะแปะ
อย่างน้อยข้างเกลี้ยง ใช้แทนเบี้ย
ห้าสิบ ๑๖ กะแปะเป็นเฟื้องให้
เรียกว่า โสฬส นับกันว่าโสฬส
หนึ่งสองโสฬสขึ้นไปจนสิบหก
โสฬสเป็นเฟื้อง กะแปะอัฐและ
โสฬสทั้งปวงนี้ จะทำเพิ่มเติมขึ้น
ให้มาก แล้วจะแจกจ่ายจำหน่ายไป
ก็ผู้ใดได้ไปครบ ๘ อัฐ ๑๖ โสฬส
แล้ว ตามกำหนดที่นับว่าเป็นเฟื้อง
ขึ้นไป จนมากเท่าใด ๆ ควรจะคิด

เป็นเงิน ชั่งหนึ่ง สองชั่ง สิบชั่ง ร้อยชั่ง ก็ดี ให้รวมกะแปะนั้นมา ขึ้นรับเงินไปแก่ชาวพระคลังมหาสมบัติเหมือนเช่นมาขึ้นเงินด้วย กระจายหมายใช้แทนเงินนั้นเกิด จะไม่มีขัดขวางอย่างใดอย่างหนึ่ง จะได้โดยสะดวก ถ้ามีข้อขัดขวาง อย่างไม่รู้ ก็ให้มาร้องถวายฎีกาโดย เร็วเถิด จะชำระให้หอยเบี้ยที่เคยใช้ อยู่แต่ก่อน ก็คงให้ใช้กันอยู่ตามเคย เติบไม่ห้าม เพื่อจะได้ใช้ในปลาย ในเศษต่ำกว่า ๕๐ เบี้ยลงมา ก็เมื่อ ราคาเบี้ยเป็น ๘๐๐ ต่อเฟื้อง อยู่ อย่างเช่นบัดนี้ก็เป็นคืออยู่แล้ว เพราะ ต้องตามกฎหมาย ถ้าสืบต่อไปเบ็ยน้อยคงไม่ถึงราคาไม่ถึง ๘๐๐ ต่อเฟื้อง ราคากะแปะอัฐและโสฬส ก็คงจะให้ขึ้นเงินแต่พระคลัง ๘ อัฐ เป็นเฟื้อง ๑๖ โสฬสเป็นเฟื้อง ยังยืนอยู่ ไม่คิดลดไปตามเบ็ญเลย ถ้าหากว่าลูกค้าต่างประเทศจะเก็บ เบ็ญมาขายมากมายขึ้นดังก่อน จน ราคาเบ็ญถูกมากกว่า ๘๐๐ ต่อเฟื้อง ขึ้นไป ก็เห็นว่าผู้เก็บหอยมาขาย และผู้ซื้อหอยเบี้ยไว้จับจ่ายใช้สอย ให้แพร่หลาย จนราคาเบ็ญถูกเกิน กว่าพระราชกำหนดกฎหมายไปนั้น เป็นอันขัดขวางแก่การทวงที่จะทำ กะแปะใช้ เมื่อเป็นเช่นนี้จะต้องตั้ง ภาษีใหม่คิดชักภาษีแต่ผู้ที่ขายเบ็ญ มากไปกว่า ๘๐๐ ต่อเฟื้อง เป็น ประโยชน์แก่แผ่นดินบ้าง

อนึ่ง ดินบุกย่อยในบ้านในเมือง คือเครื่องรูปพรรณต่าง ๆ ที่ช่างดินบุกทำในเมืองนี้หรือมาแต่ เมืองจีนคือถ้วยชาและอื่น ๆ ผู้ซื้อ ไปใช้สอยชำรุดแล้วทอดทิ้งเสียก็ มีอยู่มาก ไม่เป็นประโยชน์ ถ้าผู้ใด ใครจะได้กะแปะแทนเบ็ญร้อย เบ็ญ

ห้าสิบไปใช้ หรือจะใครได้เงิน ก็ให้ รวบรวมดินบุกย่อยนั้นมาขาย ที่โรง จักรทำกะแปะในพระบรมมหา ราชวัง คิดน้ำหนักเจ็ดตำลึงต่อเฟื้อง จะต้องการก็จะได้เงิน จะต้องการ กะแปะแทนเบ็ญร้อยเบ็ญห้าสิบ ก็จะได้กะแปะ ๘ อัฐ หรือ ๑๖ โสฬส และ ๘ อัฐ กับ ๘ โสฬส และอัฐกับโสฬสเจ็ดจานกับอย่าง อื่นพอเฟื้องหนึ่ง เท่าราคาดินบุกหนัก ๗ ตำลึง ให้ได้ไปตามชอบใจ ถ้า เม้นดินบุกที่นำมาแลกไม่ถึง ๗ ตำลึง หรือมีเศษเกิน ๗ ตำลึงไปไม่ถึง ๑๕ ตำลึงและชั่งกับตำลึงหนึ่ง และ อื่น ๆ ต่อขึ้นไปราคาดินบุกเช่นนั้น ก็จะต้องคิดเป็นกะแปะ อัฐและ โสฬสกระจัดกระจายได้ดังนี้ คือ ถ้าเศษเพียงบาทเดียว ไม่ให้คิด ถ้าเป็นถึงตำลึงสามบาทก็ดี จะให้ ราคาโสฬสหนึ่ง สี่บาทหรือห้าบาท จะให้สองโสฬส หกบาทจะให้สาม โสฬส เจ็ดบาทแปดบาทจะให้สี่ โสฬส เก้าบาทสิบบาทจะให้ห้า โสฬส สิบเอ็ดบาทหรือสามตำลึง จะให้หกโสฬส สิบสามบาทจะให้ เจ็ดโสฬส สิบสี่บาทสิบห้าบาทจะ ให้แปดโสฬส สิบหกบาทสิบเจ็ด บาทจะให้เก้าโสฬส สิบแปดบาท สิบเก้าบาทจะให้สิบโสฬส ยี่สิบ บาทจะให้สิบเอ็ดโสฬส ยี่สิบเอ็ด บาทหรือห้าตำลึงถึงจะให้สิบสอง โสฬส ยี่สิบสามบาทยี่สิบสี่บาท จะให้สิบสามโสฬส ยี่สิบห้าบาท ยี่สิบหกบาทจะให้สิบสี่โสฬส ยี่สิบ เจ็ดบาทจะให้สิบห้าโสฬส ยี่สิบ แปดบาทจะให้สิบหกโสฬสแล้วจะ ให้เฟื้องหนึ่ง โดยอย่างนี้คิดต่อขึ้นไปทุกกระยะครบเจ็ดตำลึงเทอม

กะแปะอัฐ โสฬสจำพวกนี้

เมื่อราษฎรรับไปใช้สอยลากใส่ไป มา ถึงจะสึก ร้อยหรือขาดน้ำหนัก ไปบ้างก็ดี ลายสนเดือนบูมี้ไปบ้าง ก็ดี ถ้ายังเห็นปรากฏอยู่พอเชื่อได้ว่า เป็นของที่ทำไปจากในหลวงแท้ มิใช่ของผู้อื่นทำปลอมแล้ว เมื่อจะ นำมาเปลี่ยนขอรับเงินแต่คลังมหา สมบัติไป ก็คงจะให้เต็มตามกำหนด ๘ อัฐเฟื้อง ๑๖ โสฬสเฟื้อง ไม่ ลดหย่อน แต่ถ้าผู้ใดเอากะแปะไป เจาะทำให้ทะลุเสีย หรือตัดฟันให้ ขาดเป็นท่อน เสียรูปสัณฐานไป จะมาขอขึ้นเงินตามจำนวนนับ กะแปะ ที่ขาดที่ตัดเป็นท่อน เป็นชิ้น และทะลุเสียแล้วนั้น ตามกำหนด ๘ อัฐ ๑๖ โสฬสเป็นเฟื้องไม่ได้ ถึงลวดลายตราเดิมยังเหลืออยู่บ้างก็ รับไม่ได้ เพราะถ้ายอมรับก็เป็น ทางที่จะให้ผู้คิดเกลี้ยตัดกะแปะ หนึ่งให้เป็นสองท่อนสามท่อน มาขอขึ้นเงินให้ได้เงินมากกำไรไป จะรับได้แต่กะแปะที่คงรูปเดิม ไม่ ต้องตัดต้องเจาะ ถึงจะสึกหรอบูมี้ เสียลวดลายก็ไม่ว่า ถ้าลวดลายยัง ปรากฏอยู่พอเชื่อได้ก็จะรับ ก็กะ แปะที่ถูกตัดทะลุเจาะพันเสียสั นฐานแล้วนั้น ถ้าจะใคร่ขอแลกกะ แปะดีไปให้ได้ ก็จะยอมให้ซึ่งกะ แปะที่ยับย่นนั้นเป็นน้ำหนักเท่าไร ก็จะชั่งกะแปะดีคิดให้ไปแต่ถึงหนัก คือถ้ากะแปะเสียหนัก ๒ ตำลึง จะชั่งกะแปะดีให้เพียงตำลึงหนึ่ง หรือมีเศษจำนวนเล็กน้อยพอครบ จำนวนแผ่นให้ไป เพราะกะแปะเสีย จะต้องหลอมทำใหม่ ขาดเนื้อสูญ เพลิงไปมาก จะแลกหนักต่อหนัก ไม่ได้

อนึ่ง เมื่อเจ้าพนักงานจ่าย กะแปะไปในกาจจำเป็นต่าง ๆ

ตามราชการ ให้ผู้ซึ่งจะรับกะเปาะ
ไปนั้นเลือกสรรตรวจตราเสียต่อ
หน้าเจ้าพนักงาน ถ้าเห็นว่าร่อยหรือ
ใกล้จะยับยิบหรือมีลายลบเลือนไป
ไม่ชอบใจในเวลาเมื่อและกรับต่อ
หน้าเจ้าพนักงานนั้น เมื่อรับไปพัน
ที่ต่อหน้าเจ้าพนักงานแล้ว จะกลับ
มาแลกเปลี่ยนไม่ได้อีก แต่กะเปาะ
ที่สึกหรอบูบเสียหายดลยบ้าง ถ้าจะ
ไปเปลี่ยนกะเปาะที่ทะลุขาดหักแล้ว
มาสารภาพว่ากะเปาะดีไปเปลี่ยน
กะเปาะเสียมาเปลี่ยนเด่า จะต้องให้
ซึ่งกะเปาะเสีย แลกกะเปาะดีไป
แต่ตามน้ำหนักเพียงกึ่งหนักดั่งว่า
แล้ว

ซึ่งว่ามาทั้งนี้เพื่อกันความ
คิดคนพาล ที่จะหักจะเจาะกะเปาะ
หนึ่งให้เป็นสองมาพาโลแลกเงิน
เพราะการที่กะเปาะใช้มาใช้ไป
คงจะร่อยหรือห้ามไม่ได้ เมื่อมีผู้
มาขอแลกก็ต้องยอมให้แลกนั้นเป็น
เหตุ ถ้ากะเปาะสึกหรือเสียหาย
บ้าง ไม่มีรอยเจาะ รอยตัด รอยต่อ
แล้ว ก็คงจะให้ขึ้นเหมือนกะเปาะดี

อนึ่ง เมื่อกะเปาะอัฐกะเปาะ
โสฬสนี้แพร่หลายไปมาก ราษฎร
ซื้อขายแก่กัน เมื่อมีผู้รอรอน
ต้องการจึงจะขายกันแพงขึ้นไปจน
ถึงอัฐละสองร้อยเบี้ย ๔ อัฐเป็น
เฟื้อง โสฬสละ ๒๐๐ เบี้ย ๕
โสฬส เป็นเฟื้อง ๑๖ อัฐเป็นเฟื้อง
โสฬสละ ๒๕ เบี้ย ๑๒ โสฬสเป็น
เฟื้องก็ดี เมื่อการผันแปรไปใน
ราษฎรอย่างไร ผู้ที่จะมาแลกเงินไป
จากท้องพระคลัง คงจะได้ ๘ อัฐ
เฟื้อง ๑๖ โสฬสเฟื้อง ยังยืนอยู่
อย่างเดียวตามราคาหลวง จะไม่ให้
ยักย้ายไปตามราษฎรเลย ให้เชื่อฟัง
คำประกาศนี้เป็นประมาธ

ประกาศมา ณ วันจันทร์
เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมอ จัตวา
ศก ศักราช ๑๒๒๔ เป็นปีที่
๑๒ หรือเป็นวันที่ ๔๑๒๑ ใน
รัชกาลปัจจุบัน

ประกาศห้ามไม่ให้ติดกับเรื่อง
กะเปาะอัฐและโสฬส
จะใช้ไม่ได้
ณ วันศุกร์ เดือน ๑๐

แรม ๑๐ ค่ำ ปีมอ จัตวาศก

มีพระบรมราชโองการ ให้
ประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงให้รู้ทั่ว
กันว่า บัดนี้ได้ยินข่าวว่า มีผู้ไป
เที่ยวประกาศว่า เบี้ยอัฐ เบี้ยโสฬส
ที่แจกจ่ายมาก่อนนั้นใช้ไม่ได้แล้ว
ว่าในหลวงจะเรียกคืนบ้าง ว่า
อะไร ๆ ไปบ้าง ต่าง ๆ ผิด ๆ กัน
การทั้งปวงนั้นไม่จริงหมด คงใช้ได้
อยู่ตามประกาศก่อน เมื่อราษฎรไม่
เชื่อไม่จ่ายกันใครมีอัฐมีโสฬส
เมื่อมีผู้มาขอซื้อถูก ๆ กว่า ๘ แผ่น
เฟื้อง ๑๖ แผ่นเฟื้อง ให้จับตัวคน
นั้นเป็นคนโกง เบี้ยอัฐคง ๘ แผ่น
เฟื้อง เบี้ยโสฬสคง ๑๖ แผ่นเฟื้อง
เป็นนิศย์ เผื่อใครไม่เชื่อให้อาขึ้นที่
พระคลัง ก็คงจะได้เงินไป ๘ อัฐ
เฟื้อง ๑๖ โสฬสเฟื้องดาบิดาชาติ
ไม่ยักไม่ย้ายไม่กลายไม่กลับเลย
ที่พระคลังคงให้ราษฎรมาขึ้นเงิน
และมาเปลี่ยนอยู่เสมอเป็นนิศย์
คนที่ไปพูดผิด ๆ ต่าง ๆ นอกจาก
คำประกาศด้วยเรื่องเบี้ยอัฐ เบี้ย
โสฬสให้พร้อมกันจำตัวจำหน้าไว้
หรือให้จับตัวผู้นั้นไว้ แล้วเอามาสง
ต่อพระอภัยมณีที่โรงชำระ จะ
ให้รางวัลผู้ไปพูดผิด ๆ นั้น ถ้ามี
พยานรู้เห็นขึ้นช้นมาก จะปรับไหม

ให้ใช้รางวัล แต่ผู้ที่มาขึ้นเบี้ยอัฐ
เบี้ยโสฬสนั้นไม่มีโทษ ฝ่ายราษฎร
เมื่อมีผู้ไปพูดอย่างนั้นอย่างนี้ อย่า
ให้เชื่อฟังเลยเป็นอันขาดทีเดียว
เบี้ยอัฐ เบี้ยโสฬสใครมีอยู่เห็นว่า
ใช้ไม่ได้ ซื้อขายชาวตลาดไม่รับ
ก็ให้กลับมาขึ้นเงินแต่พระคลังไป
จะให้ตามพิกัต ๘ อัฐเฟื้อง ๑๖
โสฬสเฟื้อง จะรับสนองคำประกาศ
ก่อน ไม่ปิด ไม่ห้าม ไม่ลดราคา
ให้ถูก

อนึ่ง การทำกะเปาะอัฐกะเปาะ
โสฬสนี้ มิใช่ของเจ้าอื่นนายใด
มิได้มาห้ามมาปราม ถึงจะมีผู้มา
ห้ามก็ไม่ยอมทำตาม ด้วยทุนที่ทำ
ขึ้นก็ดี เงินที่รับราษฎรมาขึ้นก็ดี
ไม่ได้เกี่ยวข้องกับของใคร ตรารูป
มงกุฎนั้นถึงเงินบาทก็เป็นอย่างนั้น
ไม่ใช่หรือ เหมือนกันไม่มีใครถือว่า
สูงกว่าต่ำ เมืองอื่น ๆ เหมือนทอง
เหรียญเงินเหรียญทองแดง เขาก็มี
รูปหน้าเจ้าแผ่นดินของเขาข้าง
หนึ่ง ๆ ก็เป็นตราของเจ้าแผ่นดิน
นั้นบ้าง เป็นรูปมงกุฎอย่างเมืองเขา
บ้างและมีชื่อเจ้าแผ่นดินของเขาเป็น
อักษรที่เดียว เป็นอย่างเป็นธรรม
นิยมทุกเมืองมิใช่หรือ สืบดูเกิด
อย่างจุกจิกอุดริตะรอยไปเลย ใครไม่
ฉลาดไปกว่าพระราชดำริไปดอก

อนึ่ง คำที่ผู้พูดว่าตราที่ประ
ทับที่กะเปาะนั้นนานไปใช้ไม่ได้ คำนี้
ไม่จริง ไม่ควรเชื่อ ด้วยเป็นอย่าง
ธรรมนิยมเหมือนกับเงินตราของ
แผ่นดินก่อน ๆ สามแผ่นดิน สี่
แผ่นดิน แม้เป็นแผ่นดินล่วงไป
แล้ว ก็ยังใช้ได้อยู่จนใด เบี้ยกะเปาะ
ในเมืองจีนเมืองญวนและเมือง
อื่น ๆ ถึงเป็นของแผ่นดินเก่า ๆ
ล่วงมาแล้วก็คงใช้ได้อยู่เหมือนกัน

ฉันทัน จะใช้ไม่ได้ก็แต่ของที่คนทำ
ปลอม ถ้าเป็นของทำไปแต่แผ่นดิน
ใหญ่ ก็คงใช้ได้สืบ ๆ แผ่นดินไป
จนของสูญไปเอง ที่จะคิดกลัวไปว่า
ถ้านานไปจะใช้ไม่ได้นั้น ไม่ชอบ
กันอย่างธรรมเนียมเมืองที่ใช้กะแปะ
ทั้งปวง ถ้าแผ่นดินเจ้าของคือ
ห้ามไม่ให้ใช้ หรือมาขึ้นเงินไม่ได้
ลูกค้าพาณิชย์ก็จะพากันมาร้องทุกข์
กล่าวโทษต่าง ๆ จนทนไม่ได้
ต้องใช้ให้เอง การคงเป็นอย่างนี้เป็น

อนึ่ง เครื่องกลที่ทำกะแปะ
นั้น ก็เป็นทุนแต่เงินของแผ่นดินจับ
จ่ายสร้างขึ้น เพื่อจะทำแผ่นดินให้
รุ่งเรือง มีกะแปะใช้เหมือนเมือง
อื่น ๆ ไม่ใช่ห้อยเหมือนลาว เหมือน
เช่า ชาวป่า ชาวดง เครื่องกล เครื่อง
จักรทั้งโรง ทั้งที่ทำนั้น ก็คงจะเป็น
ของแผ่นดินสืบไปสิ้นกาลนาน มิใช่
ชั่วอายุคนเดียว ก็ตราที่เปลี่ยนไป
ทุกแผ่นดิน ๆ นั้น เป็นแต่ให้รู้ว่า
กะแปะนั้นทำในแผ่นดินนั้น ๆ
ความจริงนั้นกะแปะทั้งปวงก็คงเป็น
ของแผ่นดินเสมออยู่ ถ้าเจ้าแผ่นดิน
องค์ใดในอนาคต มีพระราชดำริ
ธรรมเนียมไป จะว่ากะแปะมีตรา
ของแผ่นดินที่ล่วงแล้ว เมื่อราษฎร
ขอขึ้นเงินจะไม่ยอมให้ จะไม่ให้เงิน
ให้ จะตัดเอาเป็นเลิกดั่งคำลือเสีย
แล้ว เครื่องในโรงทำกะแปะที่มีอยู่
จะทำต่อไปหรือไม่ ถ้าจะเลิกเสียไม่
ทำแล้ว ของที่ชลทุนมาเป็นนักเป็น
หนาก็มีเป็นอันทิ้งเสียเปล่าหรือ
จะขาย ใครเขาจะซื้อ การทำกะแปะ
ที่ให้ราษฎรใช้แทนเบี้ย เป็นการของ
บ้านใหญ่เมืองโตทุกทิศทุกประเทศ
เมืองเขมรเขาก็เป็นเมืองขึ้นของ
กรุงเทพฯ เขาก็ยังใช้ก่อนกรุงเทพฯ

นี้ขึ้นไปถึง ๑๕ ปี ๑๖ ปีมาแล้ว
ที่เมืองสงขลา พระยาสงขลาเขาก็
หล่อแผ่นดินบุกมีตราใหญ่เป็นโต
จะให้เลิกเสียก็เป็นอันทำบ้าน
เมืองกรุงเทพฯ ให้คืนกลับเหมือน
กับเมืองลาว เมืองเช่า เมืองป่า เมือง
ดง ใช้แต่ห้อยเบี้ยไม่เอาเขาหรือ
ถ้าจะทำต่อไป ห้ามไม่ให้ใช้ตราเก่า
แล้ว เขาก็จะสงสัยว่าเป็นของทำ
ขึ้นใหม่ในแผ่นดินนั้น นานไปก็จะ
ใช้ไม่ได้เหมือนกัน เขาจะไม่เชื่อไม่
ถือ ถ้าในแผ่นดินนั้นจะให้ใช้ตราใน
แผ่นดินนั้นอย่างเดียว ตราในแผ่น
ดินก่อน ๆ ก็ต้องยอมให้ใช้เหมือน
กัน ถ้าไม่ยอมให้ใช้ ก็จะต้องซื้อมา
ให้หมดเต็มตามราคา จึงจะเป็น
ความยุติธรรมด้วยพระเจ้าแผ่นดิน
ก็เป็นมนุษย์ และไม่เป็นเช่นไม้
กอหญ้าเลยเหมือนกันทุกพระองค์
ไม่มีพระองค์ใดเป็นไม้แก่นและเป็น
ทองเหลือง ทองแดง ของแผ่นดิน
เมื่อแผ่นดินยังตั้งอยู่ก็เป็นเช่นอยู่ใน
แผ่นดินเดียว จะให้เปลี่ยนไปอย่าง
เปลี่ยนพระวงศ์ก็ดี พระองค์ก็ดี
ของพระเจ้าแผ่นดิน และเปลี่ยน
ตำแหน่งขุนนางนั้นไม่ได้ ขุนนาง
ในแผ่นดินเมื่อเปลี่ยนแผ่นดินไป
แล้ว ก็ยังคงบรรดาศักดิ์และตำแหน่ง
อยู่จนใด สิ่งของอันบังเกิดขึ้น
ตามพระราชบัญญัติทั้งปวง ก็คง
ต้องคงเป็นพระราชบัญญัติอยู่ จะ
ทำลายเลิกถอนไม่ได้ แต่ห้อยเบี้ย
ก็ดี กะแปะตราเมืองอื่นก็ดี จะมา
ขึ้นเงินจากท้องพระคลังมิได้ เพราะ
มิใช่ของทำไปแต่พระเจ้าแผ่นดิน
เมืองนี้

ประกาศมา ณ วันศุกร์
เดือน ๑๐ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมจอ

จัตวาตศ ศักราช ๑๒๒๔ เป็น
ปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ประกาศห้ามมิให้ทับอัฐ โสฬส
ลงที่พื้นแข็ง ๆ

ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑
ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมจอ จัตวาตศ

ใครจะนับเบี้ยกะแปะ อัฐ
และโสฬสที่ใด ๆ ห้ามมิให้ตกลง
นับที่พื้นปูน พื้นศิลา และพื้นอิฐ
กระเบื้อง และกระดานแข็ง ๆ
หยาบ ๆ ของจะสึกหรือเสียลวด
ลายไปเร็ว ให้ปูผ้าหรือเจียมลงก่อน
แล้วจึงตกลงนับบนผ้าหรือเจียมทุก
แห่งทุกตำบล คนทั้งปวงจะต้อง
พร้อมใจกันสงวน เพราะใช้ด้วยกัน
ทุกคนไปนาน

ประกาศวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑
ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมจอ จัตวาตศ
ศักราช ๑๒๒๔ หรือเป็นวันที่
๔๑๕๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ประกาศขยายสถานที่จำหน่าย
และรับกะแปะอัฐและโสฬส
ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑
ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมจอ

มีพระบรมราชโองการให้
ประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงให้ทราบ
ว่า ทรงพระราชดำริว่า ตำบลที่รับ
ราษฎรเอาหมายแทนเงินและเบี้ย
กะแปะมาส่งเจ้าพนักงานขึ้นเอาเงิน
หลวงไปนั้นก็ดี ที่จำหน่ายเบี้ยกะ
แปะไปให้ราษฎรมาขอขึ้นก็ดี อยู่ใน
พระราชวังเป็นที่ลับลืออยู่ ราษฎรไม่
ทราบ ไม่เห็น 'ไม่รู้แห่ง' ไปมายาก
จึงตั้งเชื้อเล่าลือผิด ๆ ต่าง ๆ ไป
ง่าย ๆ

บัดนี้มีพระราชโองการดำรัส
สั่ง ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหา
สมบัติ ออกมาตั้งปักป้ายมีอักษร
ประกาศคอยรับราษฎรที่มีเบี้ยอัฐ
เบี้ยโสฬส และใคร่แลกเปลี่ยนให้
เป็นเงินนั้น นำมาส่งเจ้าพนักงาน
แล้วรับเงินไปตามกำหนด ๘ อัฐเป็น
เฟื้อง ๑๖ โสฬสเป็นเฟื้องนั้น
โดยง่าย ที่หน้าพระที่นั่งสุทไธ
สวรรคกัปราสาททุกวัน ตั้งแต่บ่าย
๒ โมงเศษ ไปจนบ่าย ๕ โมงเศษ
ทุกเวลา เว้นแต่วันมีการประชุม
พระราชพิธีเกษทศวรรษาน ตรี
ยมพวยและอื่น ๆ ใคร ๆ มีเบี้ย
กะแปะ อัฐ หรือโสฬส จะใคร่ได้
กลับเป็นเงินไปก็ให้กุมเบี้ยกะแปะ
มาให้ทันในสามชั่วโมงที่กำหนดว่า
แล้วนั้น ถ้าเห็นป้ายปักไว้ที่นั่นเมื่อ
ใด ให้รู้ว่าเจ้าพนักงานมาคอยให้
เงินรับเบี้ยกะแปะเมื่อนั้น ถ้าป้าย
ไม่ได้ปักหรือถอนไปแล้ว ก็ให้รู้ว่า
ยังไม่ถึงเวลาหรือพ้นเวลาตามสังเกต
นั้นเกิด ถ้าวันใดไม่มีช่องจะรับ
ก็จะไม่ปักป้ายในเวลานั้น

ก็การใช้เงินแก่ผู้มาขอแลก
เงินด้วยเบี้ยกะแปะนั้น ไม่มีกำหนด
ว่ามีมากน้อยเท่าใด ใครได้เบี้ยกะ
แปะมาส่งเท่าใด ก็จะคิดเงินให้เต็ม
ตามพิศดครบตามจำนวนเบี้ยกะแปะ
ที่นำส่งตั้งแต่ เฟื้องหนึ่ง สลึงหนึ่ง
ขึ้นไปจนบาทจนค่าสิ่งเงินซึ่งหนึ่ง
สองซึ่ง สิบซึ่ง จนถึงร้อยซึ่ง ถ้ามีผู้
มาส่งเบี้ยกะแปะครบจำนวน ก็จะ
รับให้เงินสดในเวลาเดียว ไม่ให้
ค้างค้ำเลยอย่าสงสัย

อนึ่ง ถ้าราษฎรผู้ใดจะต้อง
การเบี้ยกะแปะไปใช้ ก็ให้ไปซื้อจาก
ที่นั่น เจ้าพนักงานหญิงข้างในจะ
ออกมาปักป้ายตั้งจำหน่ายให้ราษฎร
ตามพิศด ๘ อัฐเป็นเฟื้อง ๑๖
๒๒ รุสมิแล

โสฬสเป็นเฟื้อง ที่ท้ายพระที่นั่ง
สุทไธสวรรคกัปราสาททุกวัน หรือ
เว้นบ้างในเวลากำหนด ๓ ชั่วโมง
ดังกล่าว เพราะบัดนี้เบี้ยกะแปะ
ยังทำได้น้อย ทำให้ใคร่จะทันมือ
ไม่ใคร่พอความปรารถนาของผู้
ต้องการ เพราะฉะนั้นบางเวลาจะได้
จำหน่ายให้ราษฎร บางเวลาจะไม่ได้
จำหน่าย จะจำหน่ายได้มากบ้างน้อย
บ้าง ไม่พอ ใครจะมาถึงก่อนเบี้ย
ป้ายแรกยกปักขึ้นก็จะได้เต็มตาม
ปรารถนา ถ้ามาถึงทีหลังได้ซื้อไป
แต่น้อยบ้างหรือไม่ได้บ้าง เมื่อป้าย
ถอนเสียแล้วให้รู้ว่าวันนั้นบอกเลิก
บอกหมด ถ้าไม่ได้ปักป้ายวันใด
ให้รู้ว่าวันนั้น ไม่มีเบี้ยกะแปะจะขาย
ให้ ถ้าเมื่อปักป้ายขึ้นคนวิ่งกลุ่ม
มารุมมาชิงกันซื้อ ของไม่พอ ก็จะ
ขายให้เดือนละเฟื้อง ๑ สลึง ๑ บาท
๑ ตามที่มีกะแปะจำหน่ายในวันนั้น
ผู้ยังต้องการมาก ก็ให้ถอนเวลาวัน
อื่นต่อไป ใครมีเบี้ยมากคร้านที่จะ
ส่งเจ้าพนักงาน จะขายให้ผู้อื่นก็ได้
ผู้ที่ซื้อเมื่อไม่ยอกที่จะมาซื้อแต่
เจ้าพนักงาน หรือซื้อจากเจ้าพนักงาน
ยังไม่พอความประสงค์เพราะ
เบี้ยกะแปะยังมีไม่พอ จะซื้อกัน
ข้างนอกก็ได้ แต่ห้ามอย่าข่มขู่ขู่ขี้
กัน และหลอกหลวงกัน อ้างโน่นอ้าง
นี่ ขื่นใจให้ผู้มีกะแปะร้อนตัวขาย
ก็ดี สลอลงซื้อถูกกว่าพอกดีก็ดี
ห้ามอย่าให้ทำเป็นอันขาด เมื่อผู้มา
กล่าวค่าประหลาด ๆ ใด ๆ ด้วย
เรื่องเบี้ยกะแปะเหล่านี้ อย่าให้
เชื่อฟังเลย ให้ฟังเอาคำประกาศสั้น
ประกาศยาว ประกาศเก่าประกาศ
ใหม่ ที่ว่าด้วยเรื่องกะแปะนี้เป็น
ประมาธ ซึ่งทรงพระราชดำริจัด
การให้ทำเบี้ยกะแปะและเบี้ยโสฬส
จำหน่ายไปให้ราษฎรแทนเบี้ยแทน

เงินนั้น ด้วยพระราชประสงค์
ช่วยทะนุบำรุงพระนครให้รุ่งเรือง
มีเบี้ยกะแปะใช้แทนเบี้ยเหมือน
เมืองจีนเมืองอังกฤษและเมืองอื่น ๆ
ที่เป็นเมืองใหญ่ มิใช่ผิดปกอลก
และเอาเงินของราษฎร ทำให้ผู้ใด
เสียประโยชน์ เมื่อผู้ต้องการเบี้ย
กะแปะมาขอซื้อก็ขายให้ ๘ อัฐ
ต่อเฟื้อง ๑๖ โสฬสต่อเฟื้อง เมื่อมี
ผู้เก็บเบี้ยกะแปะมาคืนขายส่งหลวง
ก็คงซื้อตามพิศดเดิม ไม่ได้ครคราค
ให้ถูก เอาทำไรภาษี คิดดูเถิดจะเป็น
จริง

ประกาศมา ณ วันพฤหัสบดี
เดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะ
จอจัตวาศก ศักราช ๑๒๒๔ เป็น
ปีที่ ๑๒ หรือเป็นวันที่ ๔๑๕๒
ในรัชกาลปัจจุบัน

ประกาศกำหนดที่รับทอง
ทศพิศและพิศดิงส์

ครั้งนี้ได้พระราชทาน ทอง
ทศ ทองพิศ ทองพิศดิงส์ ไปเป็น
เบี้ยหวัดแก่ข้าราชการไปเป็นอัน
มากถึงก่อนนี้ไป ก็ได้ทรงหังทาน
บ้าง พระราชทานบ้าง ถ้าผู้ใดได้รับ
พระราชทานทองแปไป เอาไปขอ
ซื้อของก็ดี แลกเงินก็ดี ใช้หนี้ก็ดี
จะขายให้ จะเปลี่ยนเงินให้ จะรับ
แทนหนี้โดยสะดวกเถิด อย่ารัง
เกียจเลย ลูกกำวานิชหรือผู้ใด ๆ
ขายของได้ทองแปไว้ หรือลูกหนี้
มาใช้หนี้ให้เป็นทองแป หรือได้ซื้อ
ทองแปไว้ ถ้าต้องการเงินให้มาขึ้น
เอาเงินแต่ชาวพระคลังมหาสมบัติ
ที่คอยรับอยู่ที่ศาลาริมประตูข้าง
พระที่นั่งสุทไธสวรรคกัข้างเหนือ
ทุกวัน ไม่ขัดขวางอะไรให้เสีย
ประโยชน์ แต่ทองแปนั้น ถ้าไปจะ
ไปตัดเสียแล้ว ไม่รับใช้ให้ □